

of the teacher means all learnt knowledge about music on the basis of its perception, comprehension and performing and its practical rendering to the schoolchildren.

Key Words: *experience, pedagogical experience, music- pedagogical experience, abilities.*

УДК 378.036:78

Овчаренко Л. В.,
викладач
Турукіна О. В.,
викладач
(м.Харків)

Розвиток естетичної культури студентів засобами української музики

У статті науково обґрунтовано методичну систему розвитку естетичної культури майбутнього вчителя музики; розроблено компонентний склад естетичної культури, критерії, особливості прояву в педагогічній діяльності. Розкрито можливості українського музичного мистецтва як засобу розвитку естетичної культури особистості. Обґрунтовано педагогічні умови, методику, форми і етапи розвитку естетичної культури студентів у процесі індивідуального музично-виконавського навчання.

Ключові слова: *педагогічна діяльність, естетична культура, національно-стильові засади, інтерпретація, емоційно-естетичне сприймання.*

Постановка проблеми у загальному вигляді... На сучасному етапі розвитку суспільства відбуваються значні зміни як у соціально-економічній, так і культурній сферах життя України. У зв'язку з цим Державною національною програмою «Освіта (Україна ХХІ століття)» пріоритетними визначено гуманізацію та гуманітаризацію системи освіти, що має сприяти вихованню й розвитку духовної культури підрастаючого покоління. У реалізації цієї мети значна роль належить естетичному вихованню, спрямованому на формування в особистості естетичної культури.

У зв'язку з цим набувають важливого значення дослідження, які сприяють ефективному вирішенню завдань гуманітаризації освіти. Одним з напрямів таких досліджень є формування естетичного світосприйняття студентів у процесі навчання. Формування естетичного світосприйняття як складової частини світогляду людини має забезпечити цілісний розвиток когнітивної, емоційно-ціннісної та поведінкової сфер особистості студента.

Аналіз досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання цієї проблеми...

Поняття естетична культура розглядається багатьма вченими (Г. Апресян, О. Буров, І. Зязюн, М. Каган, А. Комарова, Г. Лабковська, В. Липський, В. Малахов, Н. Миропольська, М. Овсянников, Л. Печко, С. Раппопорт та ін.), які підкреслюють, що її формування пов'язане з розвитком естетичних творчих здібностей особистості. Останні сприяють перетворенню нею світу (природи й суспільного життя) «за законами краси». Естетична культура реально виявляється в будь-якому вчинку людини, в її ставленні до довкілля.

Загальні проблеми естетичного виховання розглянуто в працях В. Бутенка, І. Гончарова, М. Гончаренка, Л. Масол, С. Коновець, О. Рудницької, Г. Шевченко; проблеми формування естетичної культури особистості досліджено в працях Т. Аболіної, Д. Джоли, Н. Миропольської, Л. Печко, Г. Тарасенко, А. Щербо; проблеми формування естетичного ставлення до природи висвітлено в дослідженнях Н. Бутенко, С. Жупаніна.

Для розкриття поняття «естетичне світосприйняття» актуальними є наукові праці, присвячені проблемі світоглядної свідомості та її компонентам (Є. Бистрицький, В. Іванов, С. Пролеєв, В. Табачковський, В. Шинкарук).

Важливе значення для обґрунтування психологічних основ формування естетичного світосприйняття студентів мають дослідження Л. Божович, Л. Виготського, С. Дерябо, О. Запорожця, І. Зязюна, О. Леонтєва, С. Рубінштейна, Ж. Юзвак, В. Явіна. Одним із найважливіших засобів формування естетичної культури особистості є мистецтво, яке відображає дійсність в художніх образах і перетворює зовнішні культурні цінності в морально-естетичні надбання людини.

Вивчення сучасної вітчизняної методичної літератури приводить до висновку, що впровадження здобутків національного мистецтва в навчально-виховний процес є одним із пріоритетних напрямів дослідження. Науковці зосереджують увагу на педагогічних умовах засвоєння народних звичаїв і традицій в процесі позанавчальної роботи (Р.І. Дзвінка, В.О. Стрельчук), формуванні гуманістично орієнтованої світоглядної позиції майбутніх вчителів засобами народнопісенної творчості (М. Клепар); на питаннях формування професійно-педагогічного інтересу до музичної народної творчості у майбутніх вчителів початкових класів (С.В. Чабан), підготовки вчителів до виховної роботи в школі на матеріалі пісенного фольклору (О.М. Отич), використання пісенно-обрядового фольклору в процесі професійної підготовки учителя музики на основі українського мистецтва (Л.П. Філоненко).

Вибір теми був зумовлений необхідністю наукового обґрунтування змісту і ролі національних чинників у процесі розвитку естетичної культури студентів в контексті музично-педагогічної освіти.

Складність вирішення цієї проблеми визначається низкою суперечностей, що склались в теорії і практиці підготовки майбутніх учителів музики, а саме:

- між потребами естетичного спрямування навчально-виховного процесу з художнього циклу предметів в школі та станом естетичної підготовки майбутніх учителів музики у вищих закладах педагогічної освіти;
- між вимогами щодо національно-орієнтованого простору професійної діяльності майбутніх учителів музики та змістом їх фахової музичної підготовки;
- між динамікою розвитку українського музичного мистецтва і невизначеністю естетико-педагогічних підходів до його пізнання в системі вищої освіти.

Формулювання цілей статті... Метою є довести необхідність розвитку естетичної культури студентів засобами української музики.

Виклад основного матеріалу... Естетичну культуру ми визначаємо як інтегровану якість особистості, що є основою її здатності до сприймання, оцінки прекрасного і потворного, високого і низького, трагічного і комічного, а також створення естетичних цінностей в житті і мистецтві. Складові естетичної культури особистості такі: мотиваційно-потребовий як вияв усвідомленої необхідності у спілкуванні з прекрасним; емоційно-почуттєвий, що передбачає високий рівень розвитку естетичних емоцій і здатність особистості до переживання краси навколишньої дійсності і мистецтва, прекрасного в самій людині; когнітивно-раціональний, основу якого становлять естетичні знання, погляди, естетичний кругозір, здатність до логічного оперування естетичними категоріями; оцінювально-орієнтаційний, що характеризує динаміку взаємодії естетичного ідеалу, який виступає еталоном естетичної цінності та естетичного смаку людини, що є здатністю до безпосередньої реакції на естетичну цінність; творчо-діяльнісний, що виявляється у створенні естетичних цінностей в житті і мистецтві, передбачає втілення результатів розвиненості власної естетичної культури в системі педагогічної діяльності. Визначені компоненти естетичної культури особистості реалізуються в діалектичній єдності, взаємозумовленості, взаємодоповнюваності.

Функціональний аналіз професійно-педагогічної діяльності дозволяє визначити, що естетична культура вчителя музики виявляється в обізнаності у галузі музичного мистецтва, зокрема, володінні музичним матеріалом шкільної програми (інформаційно-пізнавальна функція); в оцінювальних підходах до вибору музичних творів для педагогічної роботи, у спроможності захопити дітей музикою, прищепити їм шанобливе ставлення до українського мистецтва (орієнтаційно-вибіркова функція); в інтерпретації музичних творів, призначених для слухання і виконання школярами; у музично-режисерській вибудові уроку чи позакласного заняття (творчо-конструктивна функція); у спілкуванні з учнями, побудові міжособистісних стосунків (комунікативно-регулююча функція).

Аналіз змісту естетичної культури, змісту її компонентів та функцій дозволяє визначити критерії розвиненості естетичної культури вчителя музики, до яких можемо віднести: емоційно-естетичну сприйнятливість, естетико-художню компетентність, адекватність оцінювальних підходів до художніх явищ, здатність до естетико-творчого самовираження в музично-педагогічній діяльності, наявність потреби у неперервному художньо-естетичному вдосконаленні.

Конкретними показниками розвитку естетичної культури студентів є такі види навчальної діяльності як вибір особисто привабливого твору та виразність його самостійної

інтерпретації, в яких концентровано представлено оцінювально-потребові і творчо-самовиражальні характеристики естетичної культури.

Щодо актуальності питання про значення національного мистецтва, зокрема музики в розвитку естетичної культури, про національне начало у визначенні педагогічних засобів впливу на естетичну культуру особистості, то тут суттєвою є культурологічна позиція сучасних авторів (Д.С. Лихачов, І.Ф. Ляшенко, В.П. Москалець), які відстоюють право особистості на виховання в кореневій національній традиції. Визначаючи змістовні характеристики естетичної культури особистості, ми вважаємо гармонізацію національного і міжкультурного підходу основою естетичного відношення. Заукраїнізованість такою ж мірою шкідлива, як і індиферентність до українського в мистецтві, в житті, в естетиці ставлення до навколишньої дійсності. Без усвідомлення національного не можна досягнути загальнолюдського в сфері естетики. Прищепити дітям естетичне ставлення до світової культури зможе тільки той, хто сам схиляється перед вітчизняними здобутками мистецтва. Серйозного значення набуває вивчення і аналіз тих художніх характеристик української музики, які могли б справити вплив на розвиток естетичної культури студентів.

Систематизація дослідницького пошуку відбувалася шляхом співвіднесення завдань естетичного розвитку студентів з художніми характеристиками українського музичного мистецтва на основі визначення специфічних рис духовно-образного відображення дійсності в українській музичній творчості.

Аналізуючи національно-психологічну специфіку змісту української музики, музикознавці підкреслюють «надчутливість, рефлексійність, ліризацію світу» (Л.П. Корній); лірично-отеплену, інтимно-побутову інтонацію образного строю (І.Ф. Ляшенко); елегійно-замрійливу експресивність (Л.Б. Архімович) тощо.

У результаті аналізу зроблено висновок про потужний естетико-виховний потенціал української музики, який криється у високій духовності та гуманістичній спрямованості її художніх образів (від вишуканості інтимно-споглядальної лірики до романтичного оспівування героїки); у використанні широкої палітри національно-стильового та жанрового формотворення з опорою професійної музики на фольклорні джерела. Близькість інтонаційно-ладових барв національно-естетичному сприйманню студентів, мелодична орієнтація виражальних засобів, притаманна кращим зразкам вітчизняної музики, – становлять музично-ментальне підґрунтя розвитку естетичної культури майбутніх вчителів музики.

Вирішення провідних завдань дослідження вимагає також з'ясування психолого-педагогічних основ розвитку естетичної культури студентів. Шляхом аналізу провідних концептуальних позицій у цьому напрямі визначено, що основою розвитку естетичної культури студентів в умовах занять з фахових музично-виконавських дисциплін (диригентсько-хорових, постановки голосу, гри на музичних інструментах) слід вважати музично-естетичну діяльність, провідними різновидами якої є слухання музики, вивчення і оцінювання її художніх образів, виконавська їх інтерпретація. Необхідність професійної спрямованості навчання спонукає також до віднайдення шляхів педагогічної проєкції музично-естетичної діяльності студентів. Процес розвитку естетичної культури можна уявити як поетапну зміну цілісних циклів навчання, в кожному з яких мають місце слухання, аналіз, оцінювання музичних творів та їх інтерпретація. Педагогічна проєкція музично-естетичної діяльності має також враховувати цілісну єдність її компонентів. Важливо, щоб поступальний характер процесу розвитку естетичної культури студентів зумовлювався зростанням їх самостійності в здійсненні провідних видів музично-естетичної діяльності та їх педагогічної проєкції.

Розвиток естетичної культури студентів музично-педагогічних факультетів – це цілеспрямований процес збагачення змісту їх музичної діяльності кращими зразками вітчизняного мистецтва.

Національно-стильовий підхід виступає як дійовий чинник пізнання української музики, що дає можливість систематизації знань студентів, визначення ролі і місця творчої спадщини композитора в загальному розвитку мистецтва. Виявлення окремих рис, характеристичних ознак українських композиторів набуває упорядкованого характеру.

Однією з найскладніших проблем музичної педагогіки є спонукання студентів до емоційно-художнього осягнення музики, до співпереживання її змісту. У зв'язку з цим використовуємо методичний підхід, який ґрунтується на актуалізації музично знайомого, близького, того, що було раніше пережито в музичному досвіді студента. Можемо зробити висновок, що подолання розриву між емоційними і раціональними компонентами музично-

естетичного мислення можливе на основі звертання до національних витоків художнього твору – характерних інтонацій, ладо-гармонічної основи, драматургічної побудови, мелодичної орієнтації тощо.

Висновки... Отже, сучасні тенденції у забезпеченні гуманістичної спрямованості професійної підготовки майбутніх вчителів для основної школи, розкривають взаємозалежність між розвитком їх естетичної культури та досягненням українського мистецтва, підкреслюють необхідність розширення і збагачення змісту музично-педагогічної освіти в Україні здобутками національної музики. Мистецько-естетичні, професійно-педагогічні та національні чинники у їх органічному поєднанні мають становити фундамент удосконалення теорії і практики фахової підготовки вчителів музики у вищій школі.

На основі узагальнення результатів теоретичного аналізу встановлено, що естетична культура – інтегроване особистісне утворення, яке є основою здатності до сприймання, оцінки та створення естетичних цінностей в житті та мистецтві. Функціональний аналіз професійно-педагогічної діяльності дозволив визначити, що естетична культура вчителя музики виявляється у його обізнаності в галузі музичного мистецтва (інформаційно-пізнавальна функція); в оцінювальних підходах до вибору музичних творів для педагогічної роботи (орієнтаційно-вибіркова функція); у інтерпретації музичних творів (творчо-конструктивна функція); у спілкуванні з учнями, побудові міжособистісних стосунків (комунікативно-регулююча функція). Ми з'ясували, що естетична культура особистості включає компоненти: мотиваційно-потребовий, емоційно-почуттєвий, когнітивно-раціональний, оцінювально-орієнтаційний, творчо-діяльнісний.

Спираючись на вищезазначене, можемо визначити такі критерії розвитку естетичної культури майбутніх вчителів музики, як емоційно-естетична сприйнятливність, художня компетентність, адекватність оцінювальних підходів до естетичних і художніх явищ, здатність до творчого самовираження в музично-педагогічній діяльності, наявність потреби у художньо-естетичному вдосконаленні.

Педагогічний потенціал українського музичного мистецтва міститься у духовно-гуманістичній спрямованості образів; у розмаїтті художньої тематики; у багатстві жанрових характеристик; у здобутках національного музичного формотворення (орієнтація на мелодизм, досконалість поліфонічного звуковедення, ладо-гармонічні прийоми музичного мислення, що витікають з фольклорних джерел тощо). Зіставлення педагогічних завдань з «естетичною настроєністю» (Б.В. Асаф'єв) української музики засвідчує її потужні можливості у розвитку естетичної культури студентів.

Доведено, що ефективність розвитку естетичної культури студентів музично-педагогічних факультетів засобами української музики забезпечується дотриманням таких взаємопов'язаних умов, як поєднання інтенсивного і екстенсивного шляхів опрацювання національного музичного мистецтва; розширення самоосвітніх і самоконтролюючих підходів до пізнання студентами української музики; застосування свідомого і опосередкованого педагогічного впливу на естетичні уподобання студентів; запровадження художньо-діалогового спілкування, спільної музично-виконавської творчості викладача і студента; педагогічна проекція результатів навчальної музично-естетичної діяльності студентів.

Найдійєвішою формою розвитку естетичної культури студентів у процесі викладання музично-виконавських дисциплін за результатами дослідження визначено індивідуальну роботу, збагачену елементами групових занять (оглядово-тематичні уроки, пізнавальні ігри, музичні дискусії, колективне оцінювання художніх явищ тощо). Важливого значення набуває удосконалення форм педагогічної практики (діалогові концерти з школярами, проведення національно забарвлених свят, музичних змагань).

Проведене дослідження дає можливість окреслити напрями подальшого розгляду проблеми розвитку естетичної культури студентів засобами української музики. Предметом наукового пошуку можуть стати: зміст та методичне забезпечення естетичного спрямування процесу вивчення історії вітчизняного мистецтва в системі музично-педагогічної освіти; розвиток дозвілленої культури майбутніх вчителів музики на естетичних засадах пізнання сучасної української музики; з'ясування національної основи формування естетичних ідеалів і смаків майбутніх вчителів музики, їх художнього сприймання і мистецького світогляду.

Список використаних джерел і літератури:

1. Бітаєв В. А. Гуманістична сутність естетичного виховання / В. А. Бітаєв // Актуальні філософські та культурологічні проблеми сучасності: Зб. наук. праць. – К. : КДЛУ, 1999. – С. 51– 56.
2. Бітаєв В.А. Естетичне виховання і гуманізація особи / В. А. Бітаєв. – К. : ДАКККіМ, 2003. – 232 с.
3. Бітаєв В.А. Естетичне виховання та формування цілісної особистості / В. А. Бітаєв // Тези міжнар. наук. конф. «Творчість у контексті розвитку людини»: Ч. 2. – К., 2003. – С. 12 – 15.
4. Бітаєв В.А. Естетичне виховання як компонент культури творення / В. А. Бітаєв // Мультиверсум: Філософський альманах. – К. : Укр. Центр духовної культури, 2003. – Вип.36. – С. 190 – 200.
5. Бітаєв В.А. Естетична свідомість: концептуалізація проблеми / В. А. Бітаєв // Наукові записки (Релігієзнавство. Культурологія. Філософія). – К.: НПУ ім.М.П.Драгоманова, 2001. – Вип. 8. – С. 47 – 52.

Транслітерований список літератури:

1. Bitayev A. V. Gymanistychna sutnist estetychnogo vykhovanna // Aktualny filosofsky ta kylvorologichny problemy suchasnosti: Zb. nauk. prats. Kyiv: KDLU, 1999, pp. 51-56.
2. Bitayev A. V. Estetychne vykhovanna humanizacii osobystosti. Kyiv: DAKKKiM, 2003, 232 p.
3. Bitayev A. V. Estetychne vykhovanna ta formuvanna tsilisnoyi osobystosti // Tezy mizhnarodnoyi nauk. konf. "Tvorchist u konteksty rozvytku ludyny": Ch. 2. Kyiv, 2003, pp. 12-15.
4. Bitayev A. V. Estetychne vykhovanna jak component kulturotvorennia // Multyversium: Phylosopsky almanax. Kyiv: Ykr. Tcentr dukhovnoj kultury, 2003, Vyp.36, pp. 190-200.
5. Bitayev A.V. Estetychna svidomist' : kontseptualizatsia problemy // Naukovi zapysky. Kyiv: NPY im.M.P.Dragomanova, 2001, Vyp. 8, pp. 47-52.

Аннотация

Развитие эстетической культуры студентов музыкально-педагогических факультетов средствами украинской музыки

Овчаренко Л.В., Турукина О.В.

В статье научно обоснована методическая система развития эстетической культуры будущего учителя музыки; определено компонентный состав эстетической культуры; критерии, особенности ее проявления в педагогической деятельности. Раскрыты возможности украинского музыкального искусства как средства развития эстетической культуры личности. Обоснованы педагогические условия, методика, формы и этапы развития эстетической культуры студентов в процессе индивидуального музыкально-исполнительского обучения.

Ключевые слова: педагогическая деятельность, эстетическая культура, национально-стилистические основы, интерпретация, эмоционально-эстетическое восприятие.

Summary

The process of development aesthetically beautiful culture of students by facilities of Ukrainian music

Ovcharenko L.V., Turukina O.V.

In the article scientifically grounded methodical system of development of aesthetically beautiful culture of future music master; component composition of aesthetically beautiful culture, criteria, features of display, is developed in pedagogical activity. Possibilities of the Ukrainian musical art are exposed as to the mean of development of aesthetically beautiful culture of personality. Grounded and pedagogical terms, method, forms and stages of development of aesthetically beautiful culture of students in the process of individual musically performance studies.

Key words: pedagogical activity, aesthetically beautiful culture, nationally stylish principles, interpretation, emotionally aesthetically beautiful perception.